

Zdzisław Obstawski

Akademia Rolnicza w Szczecinie

WPLYW ZAGRANICZNYCH DOŚWIADCZEŃ NA BUDOWĘ SYSTEMU UBEZPIECZEŃ W POLSKIM ROLNICTWIE

1. Wpływ specyfiki działalności rolniczej na ubezpieczenia w rolnictwie

W rolnictwie występuje ubezpieczalne i nieubezpieczalne ryzyko związane z produkcją roślinną i zwierzęcą uzależnioną od warunków przyrodniczych. Z tego względu, w wielu gałęziach produkcji rolniczej wpływ człowieka i jego technologii na niektóre czynniki, warunkujące procesy gospodarowania jest znikomy.

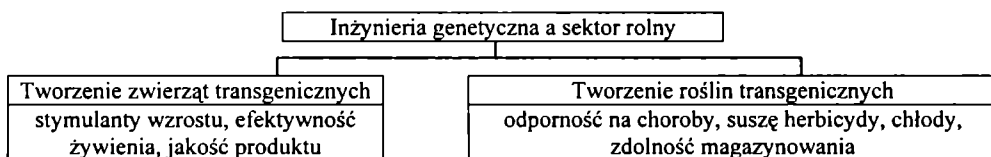
Branża rolna w Unii Europejskiej podlega nieustającym wpływom zewnętrznym. Europejskiemu rolnictwu mogą zagrozić zwłaszcza zapowiedzi redukcji dopłat i subwencji w obliczu konkurencji zewnętrznej. Jeżeli uwzględnimy nowe zagrożenia, np. możliwe zmiany klimatyczne i wpływ manipulacji genetycznych w rolnictwie, to stwierdzimy, że w najbliższej przyszłości branża rolna w Europie stoi przed wyzwaniem. Jednocześnie coraz bardziej postępujące uprzemysłowienie rolnictwa wymaga kompleksowej oferty ubezpieczeniowej, zabezpieczającej plony przed wieloma rodzajami ryzyka, wraz z ochroną przed fluktuacjami cen (Ortloff 1998). Należą do nich m.in. wywołane przez człowieka zmiany klimatyczne. Schemat wielopoziomowego wpływu zmian klimatycznych na plony i ryzyko ubezpieczeniowe wskazuje na wielopostaciowość zagrożeń.

Tabela 1. Wielopoziomowy schemat wpływu zmian klimatycznych na plony i ryzyko ubezpieczeniowe

Zmiany 1-rzędowe	Zmiany parametrów meteorologicznych: temperatura, koncentracja CO ₂	→ Plony	
Zmiany 2-rzędowe	zmiana klimatu	częstotliwość/intensywność klęsk żywiołowych, mróz, grad,	→ plony
Zmiany 3-rzędowe	zmiana klimatu	zmiany pogodowe, wilgotność gleb	populacje chwastów, grzybów, owadów → plony

Źródło: (Ortloff 1998).

Następną grupę zagrożeń stanowią efekty wprowadzania prac inżynierii genetycznej i ich wpływ na środowisko naturalne oraz na konsumentów. Możliwości zastosowania inżynierii genetycznej w rolnictwie przedstawione na rys. 1 wskazują wiele zagrożeń będących wyzwaniem dla ubezpieczycieli.

Rys. 1. Inżynieria genetyczna a sektor rolny

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wild 1997).

Analizując znane efekty działania inżynierii genetycznej w określonych produktach, możemy wskazać możliwą skalę zagrożeń.

Tabela 2. Przykłady wpływu inżynierii genetycznej w rolnictwie na ubezpieczenia

Produkt	Cel gospodarczy	Skutek ubezpieczeniowy
Pomidory pozbawione enzymu odpowiedzialnego za rozkład komórek	większa jakość, dłuższy okres przechowywania	wzrost sum i większy okres odpowiedzialności; zwiększenie jakości redukuje ryzyko
Wprowadzenie genów bakteryjnych produkujących toksyny niszczące owady	odporność na choroby i szkodniki, możliwość uodpornienia się nowych generacji szkodników	konieczność stosowania ubezpieczeń w ograniczonym stopniu, za ewentualną utratę odporności regresowo odpowiada producent materiału siewnego
Zwiększenie produktywności mleka przez zastosowanie identycznej z naturalną somatotropiny (BST)	o 25% większa produkcja mleka	zwiększona zachorowalność i zredukowana płodność, skrócona przeżywalność, wprowadzanie limitów wieku bydła objętego ubezpieczeniem
Wprowadzenie do hodowli mieszanki karpia i pstrąga, wprowadzenie genów flądry łososiom	zwiększenie produkcji tusz rybnych zwiększenie odporności na zimno	rozszerzenie obszaru produkcji powoduje lokalizacyjną dywersyfikację ryzyka, genetyczne ryby częściej chorują, koncentracja ryb zwiększa kwotowe ryzyko szkody

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wild 1997).

Technologia genetyczna wspomaga rolnictwo, wprowadzając do produkcji zmodyfikowane organizmy mające pożądane przez rolników cechy. Jednak z tym wiążą się, dotychczas niezbadane, możliwości ujemnego wpływu i podatności na straty. Otwarte pozostaje pytanie, czy pozytywna współpraca branży rolnej z ubezpieczeniową może wprowadzić nowe możliwości pokrycia ubezpieczeniowego ryzyka związanego z genetycznie modyfikowanymi środkami produkcji w rolnictwie (por. tab. 2).

2. Szanse i zagrożenia wprowadzania jednolitego rynku ubezpieczeniowego

Ubezpieczenie, jako dziedzina gospodarowania, są związane z rozwojem społecznym i gospodarczym poszczególnych państw. Jeden z najwyższych poziomów

rozwoju ubezpieczeń gospodarczych odnotowano w państwach Unii Europejskiej. Trend ten będzie też dotyczyć Polski, głównie wielkotowarowych gospodarstw rolnych, stosujących intensywne, nowoczesne metody produkcji i pracy. Występowanie szkód masowych wymusza na władzach poszczególnych krajów ubezpieczania od ryzyka katastroficznego. Często państwo popiera czynnie ubezpieczanie upraw, traktując to jako formę subsydiów i wspierania rozwoju rolnictwa. Ubezpieczenie podstawowych upraw funkcjonuje jako ubezpieczenie obligatoryjne lub w powiązaniu z udzielanymi gospodarstwom rolnym kredytami zarówno zwykłymi, jak i częściowo refundowanymi przez poszczególne rządy. Stanowią one zabezpieczenie pożyczonego kapitału przed skutkami nieprzewidywalnych zdarzeń losowych (Wojciechowska-Lipka 1999).

To samo ryzyko katastroficzne ma inny wymiar dla każdego rynku ubezpieczeń. Im bogatszy kraj, tym mniej dotkliwe mogą być nawet bardzo duże szkody katastroficzne wynikające z odpowiednich mechanizmów ubezpieczeniowych¹. Dotychczasowe doświadczenia związane z funkcjonowaniem rynków ubezpieczeń rolnych uznaje często się za niewystarczające. Spowodowało to wprowadzenie innowacyjnych instrumentów finansowych, których zadaniem jest transfer ryzyka. Należą do nich obligacje katastrofalne, instrumenty pochodne (*futures*) oraz opcje i kontrakty swap a także ubezpieczeniowe umowy indeksowe.

3. Propozycja budowy systemu ubezpieczeń rolnych w Polsce

W wielu krajach działają różnorodne systemy wspomagania zabezpieczeń z różnym stopniem zaangażowania państwa. Należy sądzić, że wszystkie przedstawiane w Polsce propozycje będą zakładać także organizacyjny współdział państwa, powstanie nowych agend lub wprowadzenie dodatkowych kompetencji i większego zakresu usług agendom już istniejącym². Rozważając różne propozycje, zauważymy opinie krytyczne zarzucające takim rozwiązaniom to, że subwencjonowane przez państwo ubezpieczenia rolne są drogie, skomplikowane i nieefektywne jako forma wydatkowania społecznych pieniędzy. Dotyczy to głównie amerykańskiego systemu ubezpieczeń rolnych, który może być uważany za kosztowny dla wielu państw (Skees 2000). Podkreślenia wymaga to, iż rządy państw dotkniętych klęskami żywiołowymi pomimo zapewnień o braku środków udzielały pomocy gospodarstwom rolniczym (nawet takim, które nie miały ochrony ubezpieczeniowej). Pomoc taka jest traktowana przez poszkodowanych jako substytut ubezpieczenia³.

Problemy z ubezpieczeniami w rolnictwie dowodzą, że efektywne funkcjonowanie ubezpieczeń rolnych wyłącznie przy zastosowaniu ubezpieczeń w klasycznej

¹ Funkcjonują systemy wczesnego ostrzegania, a w miejscach zagrożonych buduje się domy o specjalnych konstrukcjach zmniejszających straty ekonomiczne w razie wystąpienia klęski żywiołowej.

² W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi przygotowano projekt ustawy, który zakłada, że od 2006 r. resort będzie dopłacać do dobrowolnych ubezpieczeń upraw od żywiołów i zwierząt hodowlanych.

³ Pomimo wypowiedzi premiera Cimoszewicza po powodzi w 1997 r. o konieczności indywidualnego zabezpieczenia gospodarstw i zapowiedzi braku pomocy, po protestach udzielono pomocy poszkodowanym nieubezpieczonym gospodarstwom.

formie jest poważnie utrudnione. Skees (za: (Hazell 2002)) uważa, że tworząc sprawny system ochrony w rolnictwie, należy brać pod uwagę następujące wytyczne:

- ubezpieczyciele muszą być niezależni i niepowiązani z agendami rządowymi,
- ochrona ubezpieczeniowa powinna dotyczyć ryzyka ubezpieczalnego, a nie tego powodowanego złym zarządzaniem,
- powinny być stosowane franszyza i udziały własne umożliwiające podział ryzyka pomiędzy ubezpieczycielem a ubezpieczonym; korzystanie z systemu powinno być dobrowolne,
- system powinien zachęcać ubezpieczycieli do rozproszenia ryzyka,
- wielkość przeciętnych plonów nie powinna stanowić bazy do określenia ochrony poszczególnych ubezpieczonych,
- system zachęt powinien być pod administracyjną kontrolą.

Wśród wielu propozycji zbudowania systemu zabezpieczającego rolnictwo na uwagę zasługuje projekt Stowarzyszenia na rzecz Bezpieczeństwa Finansowego Obywateli. Celem programu jest zapewnienie długoterminowego bezpieczeństwa dla rolników zarejestrowanych w systemie IACS. Podstawą systemu jest publiczno-prywatny model partnerstwa w zakresie finansowania ubezpieczeń w rolnictwie na bazie narodowego programu ubezpieczeń dla rolników. Uruchomienie systemu miałyby wpływ na wyrównanie szkodowości portfela ryzyka katastroficznego, ułatwiłoby uzyskanie pokrycia reasekuracyjnego i, w konsekwencji, doprowadziłoby do obniżenia cen ubezpieczeń w rolnictwie⁴.

Projekt zakłada uczestnictwo wszystkich działających na rynku zakładów ubezpieczeniowych w tym TUW, oferujących ochronę upraw rolnych zrzeszonych w poolu ubezpieczeniowym. Ochrona ubezpieczeniowa ograniczona do szkód spowodowanych przez powódź, suszę, deszcze nawalne i grad, objęłaby swym zakresem ok. 80% upraw rolnych w Polsce. Zmniejszenie obciążenia dla uczestników polegałoby na opłacie składki w dwóch ratach w wysokości 40% w okresie siewów i 60% po zbiorach. Wdrożenie systemu wymaga działania trzech stron:

- zakładów ubezpieczeń zainteresowanych uczestnictwem w poolu,
- włączenia rządu i Sejmu, tworzących prawne podstawy funkcjonowania narodowego programu ubezpieczeń rolnych, w tym poolu asekuracyjnego,
- organizacji producenckich, rolniczych i związków zawodowych zainteresowanych wsparciem członków.

Po analizie literatury i po uwzględnieniu koncepcji związanych z budową różnych systemów ubezpieczeniowych, autor uważa, że najsprawniejsza może być koncepcja systemu zakładającego powoływanie towarzystw ubezpieczeń wzajemnych z partycypacją państwa (lub Unii Europejskiej) w roli częściowego reasekuratora.

Przeprowadzone badania potwierdzają podatność grup producenckich – producentów upraw rolnych – na informacje dotyczące rynku ubezpieczeń w rolnictwie (zwłaszcza na te dotyczące organizacji towarzystw ubezpieczeń wzajemnych).

⁴ Zarys systemu przedstawił B. Skuza, członek Stowarzyszenia na rzecz Bezpieczeństwa Finansowego Obywateli w: (Skuza 2004).

Wyniki badań ankietowych pozwalają na wysunięcie wniosków, że grupa średnich i dużych producentów rolnych wykupiła ubezpieczenia działalności gospodarczej, a badani rolnicy (w większości) są świadomi zakresu ubezpieczenia oraz jego ograniczeń.

Po uwzględnieniu problemów związanych z wielopostaciowością ryzyka mającego wpływ na sektor rolny, stwierdzić można, że doraźne rozwiązywanie problemów w obrębie jednego państwa może być problematyczne. Niewątpliwie proces integracji europejskiej obliguje kraje Unii do stworzenia założeń wspólnego programu ubezpieczeniowego wspomaganego z budżetu unijnego. Rozwój ubezpieczeń w Polsce powinien być zgodny z założeniami polityki ubezpieczeniowej odnośnie do sektora rolnego w Unii Europejskiej. Harmonizacja wysiłków organów Unii, państw, zakładów ubezpieczeń oraz osób pracujących w rolnictwie powinna dać efekt, którym będzie dobrze zorganizowany elastyczny rynek, obejmujący zakresem ochrony ubezpieczeniowej większość rodzajów ryzyka związanego z produkcją rolniczą.

Literatura

- Hazell P.B.R., *The Appropriate Role of Agricultural Insurance in Developing Countries*, „Journal of International Development” 2002, nr 4.
- Ortloff W., *Approaches to a Changing Risk Profile: The Agricultural Sector in Europe*, Swiss Reinsurance Company, Zurich 1998.
- Rynek ubezpieczeń na przykładzie Hiszpanii*, materiały konferencyjne i niepublikowane materiały, Warszawa 3-4 lipca 2003 r., UKNU i FE & Dirección General de Seguros y Fondos de Pensiones, 12.2002.
- Skees J.R., *Agricultural Insurance Programs: Challenges and Lessons Learned*, Workshop on Income Risk Management, Insurance Systems, OECD, Paris 15-16 maja 2000.
- Skuzza, B. *Pool Ubezpieczeniowy a Narodowy Program Ubezpieczeń dla Rolników*, referat wygłoszony w czasie konferencji w Szczecinie, 16 września 2004.
- Wild O. S., *Agricultural Insurance in Transition*, Swiss Reinsurance Company, Zurich 1997.
- Wojciechowska-Lipka, E. *Przesłanki do budowy systemu ubezpieczeń polskiego rolnictwa na wypadek klęsk żywiołowych*, SGH, Warszawa 1999.
- Wojciechowska-Lipka E., Rojewski K., Rybak L., *Ubezpieczenie upraw w USA. Prawo, Reasekuracja, Ubezpieczenia*, Warszawa 2002.
- Wojciechowska-Lipka E. *Ubezpieczenie od żywiołów*, [w:] *Problemy i kierunki unormowań rozwoju rynku ubezpieczeniowego w Polsce*, materiały konferencyjne, Warszawa 2002.

THE INFLUENCE OF FOREIGN EXPERIENCE ON THE STRUCTURE OF SYSTEM OF INSURANCE IN POLISH AGRICULTURE

Summary

Analysing the presented ideas, the author thinks that the most efficient idea may be the one which establishes a system that includes mutual insurance societies with participation of the state (or the European Union) as a partial reinsurer. The studies prove the readiness of agricultural producers groups to possess the knowledge concerning the insurance market in agriculture particularly organising mutual insurance societies. The scale of threats and the influence of the world economy liberalisation will force the efforts to organise global (exemplary) models of risk management in agriculture. Beyond doubt, the process of the European integration predestinates the Union's states to take this task and create condition of common insurance programme supported from the Union's budget.